

Benedikt Kotrulj, *Libro del arte dela mercatura.*

Knjiga o vještini trgovanja, Zagreb-Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku i Hrvatski računovođa, 2009, 510 str.

Benedikt Kotrulj piše *Knjigu o vještini trgovanja* 1458. godine u kaštelu Serpico, gdje se sklonio pred naletom kuge koja je harala Napuljem. Knjigu je posvetio svom prijatelju Franu. Po mišljenju priređivača ovog izdanja Zdenke Janeković-Römer, radi se o Kotruljevu šuri Franu Stjepanu Casseli.

Brojni sačuvani rukopisi, kasniji prijepisi ovog djela, naknadnim intervencijama prepisivača djelimično su mijenjani. Najstariji rukopis otkriven je na Malti. Prepisao ga je 1475. godine dubrovački trgovac Marin Rafaelov. Upravo ovaj primjerak, koji je izvornom rukopisu najbliži hronološki, po mjestu nastanka i po porijeklu prepisivača u ovom izdanju je odštampan i preveden.

Benedikt Kotrulj je humanistički pisac. Napisao je više djela od kojih su neka izgubljena. Ovu knjigu piše na italijanskom jeziku, za njega narodnim i maternjim, jer ju je namijenio trgovcima koji su, kako kaže, "često neznalice i nevični književnosti." To je glavni razlog zašto ne piše na latinskom jeziku. Djelo je više stoljeća u rukopisu. Prvi put je štampano 1573. godine, kada se počinje prevoditi na druge jezike. Frano Petris je prvi štampano Kotruljevo djelo. On ga je tad uredio, djelimično izmijenio i prilagodio svom vremenu. Prvi hrvatski prijevod je iz 1975. godine, sa više kasnijih izdanja. Knjiga je dragocjena zbog knjigovodstva i opisanih putovanja.

Ovo izdanje knjige je prevela i priredila Zdenka Janeković-Römer. Ona piše i predgovor *Benedikt Kotrulj u potrazi za savršenim trgovcem* (15-112). Pored objavljenih izvora i literature koristi se i neobjavljenom građom Dubrovačkog arhiva, pogotovo kada piše o Kotruljevom životnom putu. Potom slijedi najstariji italijanski izvorni tekst rukopisa sa Malte (113-334) i konačno prijevod djela (335-510). Benedikt Kotrulj je knjigu podijelio na četiri cjeline. U prvoj raspravlja o nastanku, vrstama i biti same trgovine, u drugoj o tome kako trgovac mora poštovati vjeru i vjerske obrede, u trećoj o običajima trgovaca oko moralnih i društvenih vrlina, a u posljednjoj o upravljanju porodicom i privređivanju. U predgovoru imamo opisan životni put Benedikta Kotrulja. Njegova porodica od dobiti kupuje zemlju. Sudjeluju u podjeli konavoske zemlje. Benedikt postaje član Antunina 1435. godine sa navršenih

dvadeset godina starosti. Oženio se iz uglednog antuninskog roda Nale 1444. godine i imao jedanaestero djece.

Benedikt Kotrulj hvali putovanja i upoznavanje mnogih zemalja. Najdalje je išao u tom smislu do Barcelone. Dubrovačka republika je nastojala uspostaviti odnose sa Aragonom, dominantnom državom zapadnog Sredozemlja. Dobivaju trgovačke povlastice 1428. godine. U odnosima dvije države je porodica Kotrulj zauzimala značajne pozicije. Benedikt je stekao u Napulju titulu viteza i kraljevskog kancelara. Bio je i izaslanik kralja Ferdinanda, što i sam spominje u svojoj knjizi. Kao takav je boravio i u Bosni u februaru 1462. godine. Dolazi u spor sa Dubrovačkom vladom jer ne isplaćuje dogovoreni procenat u ime naplate duga koji je preuzeo na sebe, čime je oštetio dubrovačke građane. Dubrovčani ga pozivaju da dođe iz Napulja da mu se sudi, a on odbija doći. U Dubrovniku boravi kao kraljev izaslanik na putu za Bosnu hercegu Stjepanu Vukčiću Kosači. Ta činjenica mu je osiguravala diplomatski imunitet. On nikad nije formalno progнан iz Republike, iako su dubrovačka vijeća raspravljala o toj temi. Dugo je boravio u Napulju, ali nije zaboravio svoj dubrovački identitet.

Kao dvadesetogodišnjak preuzima očev posao. Bio je čovjek pun erudicije, isticao je vrijednost znanja. Svestrano je obrazovan i vješt u mnogim disciplinama. Živi i djeluje među brojnim humanistima. U tom smislu čitavo poglavlje treće knjige posvećuje znanju. One koji ne žele spoznati svijet oko sebe, ne čitaju ili ih ne zanimaju duhovna dobra naziva životinjama. Ističe da trgovac mora biti svestran i višestruko nadaren zbog prirode posla. Podstiče trgovca da čita i uči razne vještine. Na taj način će znati poslovati i kretati se među ljudima.

U trinaestom poglavlju prve knjige piše “o tome kako treba voditi knjige po trgovačkim pravilima,” gdje prvi teorijski obrazlaže princip dvostrukog knjigovodstva. O toj temi kasnije nastaje brojna literatura. Dvostruko knjigovodstvo je bilo poznato i prije djela Benedikta Kotrulja, ali nije bilo teorijski objašnjeno. Dok on piše djelo, ova vrsta knjigovodstva je već u praktičnoj primjeni. Od sredine XX stoljeća posvećuje se više pažnje djelu Benedikta Kotrulja, što se intenzivira s prijevodom istog. Teorija dvostrukog knjigovodstva bila je jedna od najzanimljivijih tema istraživačima. Riječ je o procesu uspostavljanja određenih standarda slobodnog tržišta. Ono što je u knjizi teorijski obrazloženo i danas se primjenjuje u ekonomiji. Izvorni tekst ovog djela u rukopisu koji je kasnije otkriven potpuniji je od onog štampanog iz 1573. godine. Komparacijom više različitih rukopisa otklonjena je nejasnoća u objašnjenju dvostrukog knjigovodstva. Od tada za ovo djelo vlada povećan interes.

Srednjovjekovna trgovina je bila okrenuta ograničenom tržištu. Na listi je sramnih zanimanja. I najpošteniji trgovci su vrlo teško obavljali posao u skladu sa crkvenim zakonima koji su suprotni stvarnosti profesije. Benedikt nastoji uspostaviti ravnotežu između ove dvije komponente koje čine njegov život. O toj temi piše u

drugoј knjizi svog djela, a ostale tri knjige sadrže pouke za dobrog kršćanina. Po njemu, trgovac mora biti vođen ne samo zaradom nego i savješću i kršćanskim moralom. Na udaru crkvene kritike je posebno kamata, od 1179. godine i službeno zabranjena. Crkva je lihvarе posmatrala kao neprijatelje Boga. Stav prema uzimanju kamata mijenja se tokom XIV stoljeća, od kada postoji velika potreba za posuđivanjem novca. Vrijeme, novac i pokretljivost trgovca se usko prepliću. Benedikt smatra da se i trgovac treba odmoriti svake sedme godine, iskoristiti vrijeme u stvaralačkom procesu i posvetiti se vjeri. Pogotovo se ovo odnosi na ljude koji su na kraju radne karijere, kad se trebaju povući i prepustiti poslove djeci.

U XV stoljeću se u Dubrovniku i plemstvo bavi trgovinom. Rijetki su plemići koji žive samo od prihoda sa imanja. Svoje savjete Kotrulj usmjerava velikim i srednjim trgovcima, bogatim građanima okupljenim u bratovštinama sv. Antuna i sv. Lazara, kojima i sam pripada. Oni nisu politički aktivni, ali im je stil života kao kod vlastele. Građanstvo preuzima od vlastele primat u privredi u jednom dugotrajnom procesu. Benedikt je imao visoko mišljenje o svom staležu. Društvene razlike smatra prirodnim i ne želi ih mijenjati. Idealan trgovac za njega je iz reda građanstva, univerzalan čovjek, dostojanstven, ali bez težnje za vlašću. Povlaštene društvene slojeve – plemstvo i kler kritikuje samo kada se petljaju u trgovačke poslove.

Kotruljev pogled na porodicu je u skladu sa filozofijom humanizma. Porodica mu je značajna u privatnom životu, ali i u trgovini, zato što sinovi nasljeđuju oca u poslovanju. Iako su mu savjeti o braku i porodici univerzalni, obraća se prvenstveno trgovcu. Za njega je porodica poput firme u kojoj svako ima svoje mjesto i ulogu.

Posebnu pažnju u djelu posvećuje ženama. Trgovce savjetuje u vezi s izborom žene i bračnih odnosa. U tumačenju odnosa između muškarca i žene Kotrulj se poziva na klasične autoritete i na kršćanske izvore. Drži se ideala kršćanskog braka. Muškarac je po njemu gospodar kuće i ukućana u skladu sa njegovim mediteranskim mentalitetom.

Piše i poglavlje o odgoju djece, s akcentom na odgoju sinova, budućih trgovaca. Moraju se učiti retorici, dobrom vladanju, običajima svog staleža, usvajati znanja o trgovini i stjecati iskustva u poslovima. Ne zapostavlja ni odgoj svojih kćeri, kojima osigurava adekvatno obrazovanje, iako se na taj način suočavao sa predrasudama okoline.

Benedikt Kotrulj pripada humanistima iako se drži srednjovjekovnih vrijednosti. Najveća vrlina trgovca za njega je umjerenost u poslu i u privatnom životu, a ona za sobom povlači i druge vrijednosti. Osuđuje pohlepu i pretvaranje novca u božanstvo. Ipak je bio svjestan da stvarni život nije adekvatan idealu koji opisuje u svom djelu. Za njega je trgovina častan posao koji utječe na opće dobro svih. Svojim djelom želi etički i moralno utjecati na trgovca.

Knjiga o vještini trgovanja predstavlja značajan narativni historijski izvor, jer pruža teoretsku sliku o tome kakav trgovac treba biti sredinom XV stoljeća, na razmeđu historijskih epoha. Njen autor je enciklopedijski obrazovana ličnost, renesansnih životnih pogleda. On spoznaje svijet oko sebe, prenosi nam svoje znanje i ostavlja svedočanstvo o burnom vremenu u kojem živi ■

Adis Zilić

Antal Molnár, Egy raguzai kereskedőtársaság a hódolt Budán – Scipione Bona és Marino Bucchia vállalkozásának története és dokumentumai (1573-1595) / Eine Handelsgesellschaft aus Ragusa im osmanischen Ofen – Geschichte und Dokumente der Gesellschaft von Scipione Bona und Marino Bucchia (1573-1595), Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2009, 433 str.

Historiografija je već odavno prepoznala činjenicu da je izučavanje prošlosti srednje i jugoistočne Evrope znatno otežano bez detaljnog uvida u dokumente i građu Državnog arhiva u Dubrovniku. Stoga se kroz duži vremenski period ulažu veliki naponi da se ti važni izvori kontinuirano objavljuju kako bi postali dostupni, a popraćeni kritičkim komentarima i mnogo korisniji i upotrebljiviji stručnim krugovima. Iako je do sada objavljen veći broj zbirki izvora koji se odnose na različite serije Dubrovačkog arhiva i različite tematske okvire koji su se iz njih mogli crpiti, jedina zbirka koja je na osnovu te građe pratila i tretirala odnose Ugarskog kraljevstva i Dubrovačke općine u srednjem vijeku bila je ona koju su prije 123 godine objavili istaknuti naučnici i arhivisti Lajos Thallóczy i Josip Gelcich (*Diplomatarium relationum republicae Ragusanae cum regno Hungariae – Ragusa és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*, Budapest, 1887). Tu prazninu u mađarskoj historiografiji pokušao je popuniti svojom novom knjigom Antal Molnár, viši naučni saradnik Historijskog instituta Mađarske akademije nauka i predavač na Eötvös Loránd univerzitetu u Budimpešti. Teme njegovog dosadašnjeg naučnog interesovanja obuhvataju crkvenu i kulturnu historiju 16. i 17. stoljeća, te historiju Balkana i Ugarske pod osmanskom vlašću, a njegova zbirka *Jedno trgovačko udruženje iz Dubrovnika u osmanskome Budimu – Historija i dokumenti udruženja Scipiona Bunića i Marina Buće (1573-1595)* predstavlja drugo izdanje u ediciji *Izvori za historiju Budimpe-*